

თამარ გოგოლაძე

მამია ბურიელი და მისი ღრო

რთულია და უამრავი სოციალურ-პოლიტიკური მოვლენით დატვირთული XIX საუკუნის 30-90-იანი წლები. 1832 წლის შეთქმულების მარცხი, 1841 წლის ჯანყი გურიასა და 1856-1857 წლებში სამეგრელოში, რუსეთ-თურქეთის ომი, შამილთან ბრძოლა თუ ბატონყმობის გადავარდნა, “მამათა“ და “შვილთა“ ლიტერატურული პაექრობა, ევროპული ლიტერატურის შემოდინება თარგმანების სახით საქართველოში, რუსული ლიტერატურულ-სოციალური იდეების გავლენა, ბრძოლა ჭეშმარიტი ხელოვნებისათვის, რომელიც ხალხის სამსახურში უნდა იდგეს მარადყამს, – ეს, ერთი მხრივ, მეორე მხრივ, სევდა გურიელის უფლებდაკარგულ, მხოლოდ სამხედრო სამსახურს დაქვემდებარებულ ყოფაში პოეტ მამია გურიელს (1836-1891) უფრო რომანტიზმისაკენ უბიძგებს, ვიდრე რეალიზმისაკენ, მით უფრო – კრიტიკული რეალიზმისაკენ. ეპოქის შვილია წარმომავლობით გურიის სამთავროს მფლობელის შთამომავალი მამია, იმ ეპოქისა, როდესაც მის გვერდით მოღვაწეობენ ნათესავი და მოპაექრე, დიდი პოეტი აკაკი წერეთელი (ქართველი ხალხის უკვდავ გენიად წოდებული), მწერალი და თანამედროვეობის დიდი მოღვაწე, კრიტიკოსი ნიკო ნიკოლაძე, თერგდალეულთა ბანაკის ერთ-ერთი უთვალსაზიროესი წარმომადგენელი კირილე ლორთქიფანიძე, პუბლიცისტი, საქართველოსა და ქუთაისის კულტურული ცხოვრების მესაძირკვე. ასეთ დროს და ასეთ გარემოში გამორჩეულობა დიდ ძალისხმევას მოითხოვდა ნიჭისა და შემოქმედების ორიგინალობის თვალსაზრისით. ამიტომ იყო, რომ მამია გურიელმა სცადა თავისი პოეტური ხმა მაინც მიეწვდინა ქართველი მსმენელისა თუ მკითხველისათვის. როგორც ზურაბ კუხიანიძე შენიშნავს, “მამია გურიელის ლექსები თაობიდან თაობაში გადადის და ურიგო არ იქნება, ხანდახან სულს თუ შეეუბერავთ მის ხსოვნის ქონგურებზე მკრთალად დაფენილ ფერფლს და ახალი ელვარებით გამოვაჩენთ ამ ნიჭიერი და ახლობელი პოეტის სტრიქონებს“ (მ. გურიელი, 1978: 7).

„ქუთაისი.

წითელი ხიდი.

ცაცხვების ქუჩის აღმართი.

წმიდა გიორგის საკრებულო ტაძარი.

ძელქვებით, ცაცხვებით დაჩრდილული ტაძრის ეზოში განისვენებს ცნობილი მამია გურიელი (ფაზელი).

პოეტის საფლავი იქაა, “სადაც გრგვინვა ფაზის, მარადის მწერალის, უღუღუნებდა ხმას საამურს“.

„მამია გურიელის ლიტერატურული ფსევდონიმი ფაზელი იყო. ფაზელი მან ქუთაისისა და რიონის სიყვარულით აირჩია“ (ქართული პოეზია, 1978: 5).

თავად მამია გურიელის პიროვნება ტოვებს შთაბეჭდილებას ადამიანისა, რომელსაც, გარეგნულად კეთილად შექმულს, ღრმა სევდის კვალი დასჩნევია, სევდა საზოგადო, დაკარგულ წარსულ საქართველოზე, სევდა პირადი მარტოობის, უსასობის გამო.

თავისი ძმის, ჯაბასადმი გაგზავნილ წერილში აშკარად მოჩანს პოეტის უნუგემო მდგომარეობა: “როცა ვფიქრობ, რომ ვარ მარტოდ-მარტო ამ სოფელში, შეუპოვარი უსიამოვნებისა და გარემოებისა ცივი, ამპარტავანი, უშიშარი და უკანასკნელ გამბედავი თავხედობამდის, მხოლოდ გაუცნობიერებელი, უამხანაგო, უმეგობრო...” (წერილი უთარილოა და იბეჭდება მხოლოდ ი. მეუნარგიას წინასიტყვაობიდან). ეს მარტოობა ბადებს თავის თავში ჩაღრმავება-ჩაძირვის სურვილსაც, ღვინით სევდის ჩანშობის სურვილსაც, მაგრამ მთავარი მაინც რჩება პოეზია, დეკლამაცია. არაიშვიათად თარგმანიც, ოღონდ ქართველის ბედისწერისადმი მისადაგების პრინციპით...

მამია გურიელი ახლადგახნილი ქუთაისის გიმნაზიის მოსწავლეა 1851-1853 წლებში, სამხედრო პირიც, მოსიყვარულე მამა, მაგრამ შვილის სიკვდილით გულმოკლულიც.

მას ერთგვარი გამოხდომა, თავზე ხელის აღებაც შეეძლო თავხედური შეურაცხყოფის წილად. ამის ნიმუშია მისი ცოლის თაყვანისმცემლის, თფილისის ოლქის სასამართლოს წევრის იუფეროვის გალახვა, რომელი საქმის ფაქტიურად ანალიზს იძლევა ნიკო ნიკოლაძე გაზეთ “დროების“ ფურცლებზე (1870, V, 2, №17. 3. VII, №26) გამოქვეყნებულ წერილში “მამია გურიელის საქმე“.

აღწერს რა საქმის ვითარებას, ნ. ნიკოლაძეს მოჰყავს მამია გურიელის სიტყვაც: “მე გავლახე იუფეროვი, იმიტომ რომ ის ოჯახში შემომიხტა და გამაუპატიურა. ოჯახი კაცს ყველაზე უძვირფასესათ უნდა მიაჩნდეს, მის დასაცველად ის თავს არ უნდა იზოგავდეს. მე ჩემი ღირსება დავიცე; იმედი მაქვს, რომ თქვენ, ჩემი გამტყუნებით და დასჯით გულს არ გაუმაგრებთ იმ მაწანწალებს (შარლატანებს), რომელნიც ქუჩა-ქუჩა დაეთრევიან და სხვის ღირსებას და ოჯახს აუპატიურებენ“ (ნ. ნიკოლაძე, 1960: 59).

მოგვიანებით, 1871 წელს “დროებაში“ ხელმოუწერლად გამოქვეყნებულ წერილში (1871, IX, 3, №39) ნ. ნიკოლაძე კვლავ ეხება მამია გურიელის საქმეს კასაციის სენატის გადაწყვეტილებით იმის ხელ-ახალ გასამართლებლად დაბრუნების გამო. აქ ნ. ნიკოლაძე ცდილობს პირუთვნელი იყოს ამბის გადმოცემისას, მაგრამ მაინც გაიელვებს ალაგ-ალაგ თანაგრძნობა შეურაცხყოფილი გურიელის მიმართ.

ოჯახურმა ტრაგედიამ შეიწირა მ. გურიელის პირადი ბედნიერება და ბოლოს იქნებ ერთდაერთი შვილის, კახაბერის, სიცოცხლაც...

სწორედ ამიტომ და იქნებ ამიტომაც იბადება მ. გურიელის ლექსები ადამიანის დანიშნულებაზე:

“ეგებ, კეთილო, ბედს არ უყვარდი,
 მოგიკლა გული, გყო სევდიანი?
 ნუ დაეცემი, დასდევ, გამაგრდი,
 გახსოვდეს, რომ ხარ ადამიანი!”

(მ. გურიელი, 1978: 11).

“ამ მდგომარეობაში მყოფი მამია ხანდახან გამოფხიზლდებოდა, გამოცოცხლდებოდა ხოლმე; მისი ნიჭი ამ მომენტებში ნაკვესებს ჰფანტავდა. ეს ხდებოდა მაშინ, როდესაც მამია თავისი ლექსების მოხდენილი კითხვით მსმენელთ იპყრობდა სრული ამ სიტყვის მნიშვნელობით“ (მ. ზანდუკელი, 1972: 367).

მ. ზანდუკელს აქვე მოჰყავს იონა მეუნარგიას მოგონებიდან ნაწყვეტი ხარაზოვის თეატრში “ჩემი ალავერდის“ წაკითხვის გამო. გ. ლასხიშვილიც ასევე იხსენებს მის დეკლამაციას: “მე მამიას პირადად არ ვიცნობდი, მაგრამ ქუთაისის გიმნაზიელებს ის ხშირად გვყავდა ნანახი და ძალიანაც გვიყვარდა, მისი ზოგი პატრიოტული ლექსი ზეპირად ვიცოდით, განსაკუთრებით აღტაცებაში მოგყავდით მის სცენიდან დეკლამაციას. ახლაც თვალწინ მიდგას მამია სცენაზე. პენსზე ქვეით ჩამოწეული, მამია ზევიდან გამოიყურება და თავისებურის ხელების ქნევით, მომხიბლავი კილოთი წარმოთქვამს“ (გ. ლასხიშვილი, 1934:67).

სწორედ ამ დეკლამაციას ლერმონტოვის “დემონის“ თარგმანის წაკითხვისას ეხება აკაკი წერეთელი ერთ თავის იუმორისტულ წერილში “ქუთაისი“, სადაც ერთგვარად სატირულად აღწერს ანონიმური პირი დეკლამაციის მანერას, რომელსაც სხვებზედაც მოუხდენია გავლენა. თუმცა ეს კინკლაობა აკაკი წერეთლისა თავისი ნათესავისა და პოეტისადმი არ ნიშნავდა მ. გურიელის უარყოფას. ლევან ასათიანის ცნობით, აკაკის მიუძღვნია კიდევაც ლექსი მამია გურიელისადმი:

“იგი გრძნობით შენია,

შენია და შენია,

ის გაშლილი ვარდია,

ერთგული და შენია“ (ლ. ასათიანი, 1961: 195).

მამია გურიელის შემოქმედებას მიუძღვნეს თავისი გამოკვლევები მიხეილ ზანდუკელმა, ნოდარ ალანია, მონოგრაფია გ. ჟღენტმა (“მამია გურიელი“, 1961) და სხვ.

ჩვენს წინამდებარე წერილში კი ვცადეთ ყურადღება გავვამახვილებინა იმ დეტალებზე, რომლებიც მ. გურიელს ახასიათებდა თავის ეპოქაში, თავის თანამედროვეებში, იმდროინდელ საზოგადოებაში. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საყურადღებოა მისი და კირილე ლორთქიფანიძის დამოკიდებულება. სწორედ ქუთაისში, ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის კირილე ლორთქიფანიძის არქივშია დაცული მამია გურიელის წერილები დედისადმი (ეკატერინესადმი), შვილისადმი (ხ.80, ხ.39, ხ.109, ხ.110, ხ.86 და სხვ.) და, რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, 1897 წელს ქუთაისის ამხანაგობისაგან გამოცემული მ. გურიელის ერთტომეულის ხელნაწერი, რომელიც მთლიანად გადაწერილია კირილეს ხელით შავი მელნით. თუმცა მ. გურიელის შემოქმედება ჩასწორებულია კირილეს ხელით, რაც,

მ. ზანდუკელის აზრით, გამოწვეული უნდა იყოს ზოგი ენობრივი სიწმინდის მიზნით, ზოგი რითმისათვის, ზოგიც შინაარსის გადამახვილებისათვის. ცენზორს კი მრავალი მათგანი მიუღია და ამის მიხედვითაც შეუსწორებია“ (მ. ზანდუკელი, 1972: 371).

კირილე ლორთქიფანიძემ სცადა ეს კრებული გამოეცა მამია გურიელის გარდაცვალებიდან 6 წლის შემდეგ, რასაც შემდგომში ეყრდნობიან კიდევაც ლიტერატურათმცოდნენი.

მამას თავის სიცოცხლეშივე უღიარებია კირილე თავის ხელნაწერების მემკვიდრედ და გამომცემლად, რის დასტურადაც გ. ჟღენტი იმოწმებს გრ. ხავთასის (“მამია გურიელის არქივიდან”) ინფორმაციას მისი ძმების (ჯამბაკურ, ვახტანგ, ტელემაკ, ვარდენ) მიერ ამიერკავკასიის საცენზურო კომიტეტის სახელზე გაკეთებული განცხადებიდან: “სიკვდილამდე რამდენიმე ხნით ადრე, განსვენებულმა პირადათ გადასცა თავად კირილე ბეჟანის ძე ლორთქიფანიძეს მის საკუთრებასა და სრულ განკარგულებაში. ამიტომ თავადი ლორთქიფანიძის მიერ განსვენებული ძმის თხზულებათა გამოცემას ჩვენი მხრით არავითარი დაბრკოლება არ ეღობება“ (გ. ჟღენტი, 1961: 76). აქ მოჩანს მეგობრის, საზოგადო მოღვაწის, ქართული ლიტერატურის დიდი გულშემატკივარის დიდი წვლილიც.

ნიკო ნიკოლაძემ ერთ-ერთმა პირველმა ასეთი შეფასება მისცა მამია გურიელის შემოქმედებას: “Отличительная черта характера и направления кн. Мамии Гურიели-это смесь баиризма с романтизмом“ (გ. ჟღენტი, 1961: 3).

სწორედ ამიტომ თარგმნის მ. გურიელი ბაირონის “გიაურს“.

თუმცა ეს მაინც ქართულ ნიადაგზე, ქართულ სატკივარზე გადმოტანილად წარმოადგინა მ. გურიელმა, როგორც თვითონ აღნიშნავდა: “ეს რამდენიმე ხანია იმისათვის ვთარგმნე მე, რომ რალაც მეტად ეწყობა ჩვენს მხარესა და ჩვენს ხალხსო“ (გ. ჟღენტი, 1961: 58).

მამია გურიელის პოეზია თავის დროზე აქლერებულია მუსიკაშიც. ამის მაგალითად გამოდგება მელიტონ ბალანჩივაძის რომანსი “ნუ შემობრალებ“:

“ნუ შემობრალებ, თუმცა დარდები,

ვით საფლავის ქვა გულზედა მაძევს;

ნუ შემობრალებ, თუმცა ვგიჟდები,

და იმედს ტკბილსა არავინ მაძლევს!

ნუ შემობრალებ, თუმცა, სიყრმიდან

ჯერ არ მინახავს მხიარულება,

მსმენია ტყვილი მეგობრებისგან,

სატრფიალოსგან მოტყუილება!

ნუ შემობრალებ, თუნდა წამართონ

ღირსება, ჩინი და ორდენები,

ნუ სწუხარ, სულიც რომ ამომართონ, —

მე კვლავ ერთგული შენი ვიქნები“.

აღნიშნული ლექსი კ. ლორთქიფანიძის კრებულშია შეტანილი (გვ. 87), ხოლო ინფორმაცია მისი მელიტონ ბალანჩივაძის მუსიკაზე

აქლერებისა დაცულია თამარ გიორგაძის წიგნში “ქართული მწერლობა და მუსიკა“ (2003).

მამია გურიელის გარდაცვალებას მწუხარებით შეხვდა საქართველო. მოსულა უამრავი დეპეშა სამძიმრისა, მათ შორის გორიდანაც: “...როდესაც ასეთი მძლავრი კაცები იხოცებიან, მათ სიკვდილი გულს არ ეჭვრება, გული მათ ვერ იმეტებს, რჩებიან ივინი ჩვენთან ამინ უკუნისამდე. ეს არის კიდევ უკვდავება კაცისა. ეს ჩვენი გული არის უკვდავი ძეგლი მამიასი და მისთანათა“ (გ. ჟღენტი, 1961: 91).

მამია გურიელის მთელი შემოქმედებითი მემკვიდრეობა ითხოვს ტექსტოლოგთა, ლიტერატურათმცოდნეთა ყურადღებას ერთი ეპოქის, ერთი დროის გამორჩეული პოეტისა და მის გარეშემყოფთა ურთიერთობის ამსახველი ისტორიის შესწავლის თვალსაზრისით.

damowmebuli literatura

T. giorgaZe, 2003 _ T. giorgaZe, qarTuli mwerloba da musika, Tb., 2003.

m. gurieli, 1978 _ m. gurieli, leqsebi, quTaisi, 1982.

m. zandukeli, 1972 _ m. zandukeli, Txzulebani, t. I, Tb., 1972.

g. JRenti, 1961 _ g. JRenti, mamia gurieli, Tb., 1972.

n. nikolaZe, 2003 _ n. nikolaZe, Txzulebani, t. I, Tb., 1960.

qarTuli poezia, 1978 _ qarTuli poezia, t. 10, Tb., 1978.

TAMAR GOGOLADZE**MAMIA GURIELI AND HIS TIME**

Life and art of XIX century famous Georgian poet Mamia Gurieli (pseudonym Mamia Phazeli 1836-1891) is closely connected to Kutaisi. He was a poet and a translator. His translated works include the passages of “Giaour” by George Gordon Byron which was published in the Georgian press of that time. From the theme of his poetry, Mamia Phazeli tries to connect the fate of Georgia to the theme of English poem and translate it with his linguistic colors.

The first selection of Mamia Gurieli’s works was published by his friend, Kirile Lortkipanidze after the death of the poet in 1897. The work reviews the relations of Mamia Gurieli with the famous public persons Niko Nikoladze and Kirile Lortkipanide, also it depicts the socio-cultural background of Georgia at that time.

The death of Mamia Gurieli was conducted with grief in Georgia. Lots of letters of condolence were sent from the whole country including Gori: “ When such powerful people die, our hearts don’t believe in their death, the heart can’t yield them, they stay with us till eternity. It’s the immortality of a man. Our hearts are immortal monuments of Mamia and his kind of people.

Mamia Gurieli’s creative inheritance needs the attention of the textologs, literators, interms of studying the history of the relations of the outstanding poet of one epoch and his associates.